VIKIPEEDIA

Sotho keel

See artikkel ootab keeletoimetamist.
Kui oskad, siis palun aita artiklit keeleliselt parandada (https://et.wikipedia.org/w/index.php?title=Sotho_keel&action=edit). (Kuidas ja millal see märkus eemaldada?)

Sotho keel ehk *lõunasotho* ehk *suuto keel* on Nigeri-Kongo hõimkonda, Bantu keelte S-rühma, Lõuna-Bantu, Sotho-Tswana keelte hulka kuuluv keel.[1] Sotho keelt räägitakse põhiliselt Lõuna-Aafrika Vabariigis, kus ta kuulub 11 riigikeele hulka, ja Lesothos, kus ta on inglise keele kõrval üheks riigikeeleks. Kõneletakse ka Botswanas ja Svaasimaal. Dialektid: Põhja-Sotho ja Tswana, mida siiski üldiselt arvestatakse eraldi keeltena. Lesothos kõnelejaid 1,770,000 , üldiselt on sotho keele kõnelejaid 6,024,000.[2]
Sotho keel ehk *lõunasotho* ehk *suuto keel* on Nigeri-Kongo hõimkonda, Bantu keelte S-rühma , Lõuna-Bantu, Sotho-Tswana keelte hulka kuuluv keel.[1] Sotho keelt räägitakse põhiliselt Lõuna-Aafrika Vabariigis, kus ta kuulub 11 riigikeele hulka, ja Lesothos, kus ta on inglise keele kõrval üheks riigikeeleks. Kõneletakse ka Botswanas ja Svaasimaal. Dialektid: Põhja-Sotho ja Tswana,mida siiski üldiselt arvestatakse eraldi keeltena. Lesothos kõnelejaid 1,770,000, üldse on sotho keele kõnelejaid 6,024,000.[2]

Sotho keel (Sotho)	
Kõneldakse	Lesotho, Lõuna-Aafrika Vabariik
Kokku kõnelejaid	6 miljonit
Keelesugulus	nigeri-kongo ▪ atlandi-kongo ▪ volta-kongo ▪ benue-kongo ▪ Bantu keeled ▪ Lõuna-Bantu ▪ Bantu keelte S-rühm ▪ Sotho keel
Ametlik staatus	
Ametlik keel	Lesotho Lõuna-Aafrika Vabariik
Keelekoodid	
ISO 639-1	st
ISO 639-2	sot

Sisukord

Üldinfo

Sotho keel on kirjutatud ladina tähestikus, mis on kohandatud varajaste prantsuse misjonäride poolt. Sotho keelt õppides tuleks aga meeles pidada seda, et kõik tähed ei hääldu samamoodi kui näiteks eesti või inglise keeles. Sotho keel on ka toonikeel, milles kõrgeid ja madalaid toone kasutatakse grammatiliste aspektide ja teatud tähenduste rõhutamiseks.Paljudel bantu keeltel on selline omadus.Tuleb meeles pidada ka seda, et kirjapildis erinevad lõuna-aafrika ja lesotho keeled. Kõnes on siiski keel samasugune.[3]

Arvsõnad

Sotho keele arvsõnad ühest kümneni[4]

- 1 – nngwe
- 2 – pedi
- 3 – tharo
- 4 – nne
- 5 – hlano
- 6 – tshelela
- 7 – supa
- 8 – robedi
- 9 – robong
- 10 – leshome

Grammatika

Siduvat sõna *ke* kasutatakse tihti lihtlausete moodustamisel. Seda kasutatakse, et tunda ära lauses objekti või isikut. Mõndades raamatutes on see kirjutatud ka *ké* . Morfeem tähendab otsetõlkes „see on“. Negatiivse lause saab siis, kui asendada ke sõnadega *ha se*.[5]

Ke mosadi. (See on naine.)
Ke banna. (Need on mehed.)
Ke tafole. (See on laud.)
Ha se ngwana. (See ei ole laps.)
Ha se buka. (See ei ole raamat.)

Küsimusi saab moodustada sama konstruktsiooniga, kus viimast silpi tuleks rõhutada ja häält kõrgendada või siis lisada küsisõna *ne*.

Ke mang? (Kes see on?)
Na ke titjhere? (Kas see on õpetaja?)

Sõnade ja lausete ühendamisel saab kasutada järgmiseid liitsõnu:

Ja (sõnade vahel) – le
Ja (lausete vahel) – mme
sest – hobane
aga – empa
või – kapa
kui- ha

Ajavormid

Minevik

Tavaliselt lisatakse mineviku moodustamiseks lausele *ile* , mis on pärast sidesõna , ning millele lisandub veel abistav liide.[6]

Monna o ile a palama baesekele. (Mees sõitis rattaga.)

Täisminevik

Et moodustada täisminevikku, lisatakse tegusõna lõppu kas *-ile*, *-ele* või *–etse*.

Monna o kwetse monyako. (Mees on sulgenud ukse.)

Tegusõna eesti keeles	sotho keeles	tegusõna täisminevikus
vastama	araba	arabile
küsima	botsa	botsitse
küpsetama	baka	bakile
paluma	kopa	kopile

Tulevik

Tuleviku moodustamiseks lisatakse *tla* tegusõna ette.
Hosane batho ba tla sebetse. (Inimesed töötavad homme.)
Mosadi ha a tlo hlatswa dijana. (Naine ei hakka nõusid pesema.)

Nimisõnad

Sesotho keeles, nagu ka paljudes teistes Aafrika keeltes on nimisõnad jaotatud erinevatesse nimisõna klassidesse. Nimisõna klassi teadmine on väga oluline lause moodustamisel.[7]

Klass	Eesliide	Sidesõna	Näide	Näide eesti keeles
1	mo-	o	Mosadi	naine
2	ba-	ba	basadi	naised
1a	–	o	ntate	isa
2a	bo-	ba	bontate	isad
3	mo-	o	mose	kleit
4	me-	e	mese	kleidid
5	le-	le	leleme	keel
6	ma-	a	maleme	keeled
7	se-	se	sefate	puu
8	di-	di	difate	puud
9	–	e	ntja	koer
10	di-	di	dintja	koerad

Klassid 11, 12 ja 13 on põhiliselt kasutusel keeltes nagu näiteks suulu keel ja koosa keel.

Klass	Eesliide	Sidesõna	näide	Näide eesti keeles
14	bo-	bo	bohobe	leib
15	ho-	ho	ho tsamaja	kõndima
16	–	ho	fatshe	all
17	ho-	ho	hodimo	üleval
18	mo-	o	mose	välismaal

Klasse 16,17 ja 18 kutsutakse lokatiivseteks, kuna tähistavad tihti mingit asukohta.

Tegusõnad

Kui tegusõna on olevikus ja algses vormis, on tal lõpus alati *–a*.[8]

Hülgama, maha jätma – ngala
Kaotama, tühistama – fedisa
süüdistama – qosa
imetlema – boha
vaidlema – lwana
saabuma – fihla
küsima – botsa
küpsetama – baka

Lokatiiv

Lokatiivi saab moodustada sotho keeles nii, kui lisada nimisõna lõppu *–ng*. Enamus nimisõnu saab muuta lokatiiviks, kuid on ka erandeid. Kui nimisõna lõpus on *–a*, siis lisandub lõppu – *eng*. Kui aga nimisõna lõpeb *–e* või *–o* , lisandub lõppu lihtsalt – *ng*. Kui lauses on aga ka isik, lisandub isiku ette sõna *ho*.[9]

Ke ya ho ntate. (Ma lähen isa juurde.)
Motswalle wa ka o tswile ho malome. (Minu sõber tuli onu juurest.)

Sarnane sõnale *ho* on ka *ha* , kus seda võib tõlgendada kui „kellegi pool“.
Ke ya ha ntate. (Ma lähen isa poole.)
Motswalle wa ka o tswile ha malome. (Mu sõber tuli enda onu poolt.)

-ng ei lisandu mõndadele kohanimedele, tuule suundadele, aastaaegadele, kuude nimetustele , ja näiteks sõnadele nagu: "monyaku" (uks), "kgotla" (kohus) and "lewatle" (ookean).

Tuule suunad: leboya (põhi), botjhabela (ida), bophirimela (lääs) and borwa (lõuna) .
Aastaajad: lehlabula (suvi), hwetla (sügis), mariha (talv), and selemo (kevad).

Keelenäited

Põhilised väljendid sotho keeles, nii Lõuna-Aafrika kui Lesotho ortograafias:[10]

eesti keeles	sotho (Lõuna-Aafrika)	sotho (Lesotho)
Tere!	Dumela	Lumela
Vabandust	Ntshwarele	Ntsoarele
Aitäh!	Ke a leboha	Kea leboha
Palju õnne!	Re a o lebohela	Rea u lebohela
Appi!	Thusa!	Thusa!
Ei	Tjhee	E-e
Jah	Ee	E
Palun	Ka kopo / Ako.../...hle	Ka kopo / Ak'u .../... hle
Mis kell on?	Ke nako mang?	Ke nako mang?
Mis sinu nimi on?	Lebitso la hao ke mang?	Lebitso la hau u mang?
Minu nimi on...	Lebitso la ka ke ...	Lebitso la ka ke ...

Tähele tuleks panna ka seda, et on viisakas kutsuda vanemat meessoost isikut *ntate* (isa) ja vanemat naissoost isikut *mme* (ema). Kõneleja enam-vähem samas vanuses olevale meessoost isikule kasutada *aubuti* (vanem vend) ja naissoost isikule *ausi* (vanem õde). Väga vanade inimeste puhul tuleks kasutada *ntatemoholo* (vanaisa) ja *nkgono* (vanaema). Sel viisil näidatakse välja austust. Vahel kasutatakse austuse näitamiseks ka mitmuse vormi.[11]

Veel mõned näited:
Ntja di loma katse. = Koer hammustas kassi.
Ntate o a sebetsa. = Isa töötab.
Mme o ya toropong. = Ema läheb linna.

John o dula ka America. = John elab Ameerikas.
John o dula faatshe. = John istub maas.
Ntate o rekisa dieta. = Isa ostis saapad.

Viited

1. http://www.eki.ee/knab/lgv/nkbs.htm
2. http://www.ethnologue.com/language/sot
3. http://www.transparent.com/learn-sotho/overview.html
4. http://www.sesotho.web.za/wordlists/dipalo.htm
5. http://www.sesotho.web.za/sentence.htm
6. http://www.sesotho.web.za/tenses.htm
7. http://www.sesotho.web.za/nouns.htm
8. http://www.sesotho.web.za/verbs.htm
9. http://www.sesotho.web.za/locatives.htm
10. http://www.sesotho.web.za/phrases.htm
11. http://www.sesotho.web.za/greet.htm